

Sygn. akt IV CSKP 182/21

POSTANOWIENIE

Dnia 15 grudnia 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Agnieszka Piotrowska (przewodniczący)

SSN Władysław Pawlak (sprawozdawca)

SSN Dariusz Zawistowski

w sprawie z wniosku P. K.
przy uczestnictwie M. K.
o wpis,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 15 grudnia 2021 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawcy
od postanowienia Sądu Okręgowego w R.
z dnia 25 października 2019 r., sygn. akt IV Ca [...],

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 18 marca 2019 r. Sąd Rejonowy w R. utrzymał w mocy wpis Referendarza Sądowego z dnia 4 stycznia 2019 r., którym, w uwzględnieniu wniosku P. K. wykreślił w dziale II księgi wieczystej (...) wspólność łączną wspólników spółki cywilnej „P.” w C. , w odniesieniu do udziału w ½ części i w to miejsce wpisał jako współwłaścicieli po ¼ części wspólników, tj. wnioskodawcę P. K. i uczestniczkę M. K.. Podstawą wpisu było: 1) oświadczenie wnioskodawcy złożone w formie pisemnej, z podpisem notarialnie poświadczonym, o wypowiedzeniu udziału w spółce cywilnej „P.” w C., na podstawie art. 869 § 2 k.c.,

z powołaniem się na ważne powody, które zostały w tym oświadczeniu wymienione i 2) poświadczenie odbioru przez uczestniczkę przesyłki zawierającej to oświadczenie.

W wyniku apelacji uczestniczki, zaskarżonym postanowieniem, Sąd Okręgowy w R. zmienił postanowienie Sądu pierwszej instancji w ten sposób, że uchylił zaskarżony przez uczestniczkę wpis i oddalił wniosek P. K. o dokonanie żadanego wpisu. W uzasadnieniu Sąd odwoławczy stwierdził, że wprowadzie dokument złożony przez wnioskodawcę, ze względu na jego formę, spełnia wymagania przewidziane w art. 31 ust. 1 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (jedn. tekst: Dz. U. z 2019 r., poz. 2204; dalej: „u.k.w.h.”), ale pomiędzy wnioskodawcą i uczestniczką istnieje spór odnośnie do skuteczności wypowiedzenia udziału w spółce, o czym świadczy wszczęty przez nią przeciwko wnioskodawcy proces o ustalenie istnienia umowy spółki cywilnej.

W skardze kasacyjnej wnioskodawca domaga się uchylenia postanowienia Sądu drugiej instancji i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania. Zarzucił naruszenie: 1) prawa procesowego, tj. art. 626⁸ § 1 w zw. z art. 228 § 1 i 2, art. 391 § 1 i art. 13 § 2 k.p.c., przez błędną wykładnię i przyjęcie, że w ramach kognicji sądu wieczysto-księgowego Sąd Okręgowy był uprawniony do badania dokumentów innych aniżeli te, które zostały przedłożone przez wnioskodawcę i dokonania oceny istnienia sporu co do dalszego bytu spółki cywilnej, a także przyjęcia, że w ramach tej kognicji mieściła się ocena skuteczności wypowiedzenia, w kontekście zarzutów uczestniczki dotyczących dalszego istnienia spółki; 2) prawa materialnego, tj. art. 10 ust. 1 u.k.w.h., przez uznanie, iż brak jest podstaw do uwzględnienia wniosku z uwagi na spór pomiędzy wnioskodawcą i uczestniczką co do skuteczności wypowiedzenia udziału w spółce cywilnej, podczas gdy podstawą do dokonania wpisu powinien stanowić złożony we właściwej formie dokument w postaci wypowiedzenia, a wszelkie zarzuty związane z kwestionowaniem przez uczestniczkę skuteczności wypowiedzenia, czy też ocena sporu zaistniałego na tym tle z wnioskodawcą powinny być rozpoznane w odrębnym postępowaniu o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym: art. 875 § 1 w zw. z art. 869 § 2, art. 61 § 1 k.c. w zw. z art. 17, obowiązującej w stanie faktycznym sprawy, ustawy z dnia 23 listopada 2012 r. -

Prawo pocztowe i art. 244 § 1 k.p.c., na skutek uznania, że brak jest podstaw do dokonania żądanego wpisu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. W wydanej, po wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 19 listopada 2019 r., C- 585/18, C - 624/18 i C - 625/18, uchwale z dnia 23 stycznia 2020 r., BSA I-4110-1/2020, Sąd Najwyższy wyjaśnił, że sprzeczność składu sądu z przepisami prawa w rozumieniu art. 379 pkt 4 k.p.c. zachodzi także wtedy, gdy w składzie sądu bierze udział osoba powołana na urząd sędziego Sądu Najwyższego na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej w trybie określonym przepisami ustawy z 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych ustaw (Dz. U. z 2018 r., poz. 3), przy czym stwierdził, że przyjęta wykładnia nie ma zastosowania do orzeczeń, wydanych przez Sąd Najwyższy, przed dniem podjęcia tej uchwały. Potwierdzeniem tej wykładni jest również wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 6 października 2021 r., C - 487/19 oraz wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 22 lipca 2021 r. w sprawie nr 4344/18, Reczkiewicz p. Polsce i z dnia 8 listopada 2021 r. w sprawie 49868/19, 57511/19, Dolińska - Ficek i Ozimek p. Polsce.

W świetle powołanych wyroków Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka nie mają znaczenia wyroki Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 kwietnia 2020 r., U 2/20 (OTK-A 2020/61) i z dnia 7 października 2021 r., K 3/21, chociażby w kontekście wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 7 maja 2021 r., 4907/18, Xero Flor sp. z o.o. przeciwko Polsce, jak również przez wzgląd na zakres kompetencyjny wyznaczony przedmiotem rozstrzygnięć Sądu Najwyższego z dnia 23 stycznia 2020 r. oraz powołanych wyroków Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 19 listopada 2019 r. i z dnia 6 października 2021 r. Niczego w tym przedmiocie nie zmienił także wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2021 r. w odniesieniu do relacji pomiędzy Konstytucją RP a art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzonej w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284 ze zm.).

Wprawdzie postanowienie o przyjęciu skargi kasacyjnej do rozpoznania zostało wydane w dniu 11 lutego 2021 r., ale z uwagi na charakter procesowy tego rodzaju orzeczenia, które nie jest orzeczeniem kończącym sprawę w postępowaniu kasacyjnym, Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym skargę kasacyjną, badając ponownie przesłanki tzw. przedsądu uznał, że skarga kasacyjna spełniała ustawowe przesłanki przyjęcia jej do rozpoznania. Jakkolwiek bowiem skarga kasacyjna ostatecznie została oddalona, to jednak z innym uzasadnieniem niż zaprezentowane przez Sąd drugiej instancji.

2. Zgodnie z art. 626⁸ § 2 k.p.c. rozpoznając wniosek o wpis sąd bada jedynie treść i formę wniosku, dołączonych dokumentów oraz treść księgi wieczystej. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wyrażono pogląd, że art. 626⁸ § 2 k.p.c. zawiera pełną regulację przebiegu postępowania wieczysto-księgowego, tak w zakresie przebiegu postępowania dowodowego, jak i podstaw orzekania. W związku z tym wyłączną podstawą ustaleń faktycznych i prawnych sądu przy rozpoznawaniu wniosku o wpis w księdze wieczystej jest jedynie treść wniosku, treść dołączonych do niego dokumentów i treść księgi wieczystej (zob. uchwała składu 7 sędziów z dnia 16 grudnia 2009 r. - zasada prawna - III CZP 80/90, OSNC 2010, nr 6, poz. 84, wyrok z dnia 19 marca 2003 r., I CKN 152/01, OSNC 2004, nr 6, poz. 92).

W doktrynie trafnie zwrócono uwagę na konieczność odróżnienia „stanu rzeczy” rozumianego jako treść wniosku, księgi wieczystej, treść i formę dokumentów tworzących stan będący podstawą wpisu, od „stanu prawnego” wymagającego zbadania pod względem formalnym i materialno-prawnym dokumentów stanowiących podstawę wpisu. Dla wyjaśnienia „stanu prawnego” może być niezbędne również zbadanie dokumentów dołączonych do skargi na orzeczenie referendarza lub apelacji, w granicach wyznaczonych zawartymi w nich zarzutami. Zatem w postępowaniu wieczysto-księgowym, kontroli sądu podlega również skuteczność materialno-prawna czynności prawnej, która stanowi podstawę wpisu (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 1955 r., II CO 116/54, OSN 1956, nr 1, poz. 15; z dnia 11 czerwca 2008 r., V CSK 17/08, nie publ.; z dnia 7 grudnia 2011 r., II CSK 604/10, nie publ.). Wynika to ze szczególnej roli sądu w przeciwdziałaniu dokonywania wpisów sprzecznych

z rzeczywistym stanem rzeczy. Księgi wieczyste są publicznym rejestrem praw dotyczących nieruchomości i dlatego ich funkcje muszą być rozpatrywane z punktu widzenia interesu publicznego, a jest nim zasada bezpieczeństwa obrotu prawnego. Istnienie możliwości usunięcia niezgodności stanu ujawnionego w księdze wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym w drodze powództwa przewidzianego w art. 10 u.k.w.h. nie powinno jednak wyłączać obowiązku sądu zapobiegania dokonywaniu wpisów niezgodnych z rzeczywistym stanem prawnym, zwłaszcza gdy sąd ma stosowną wiedzę odnośnie do przeszkód wykluczających wnioskowany wpis. Oznacza to, że stan prawny ujawniony w księdze wieczystej powinien być stanem pewnym, wynikającym ze zdarzeń lub czynności prawnych, które nie budzą wątpliwości (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 2007 r., V CSK 295/07, nie publ.). Nie znajduje uzasadnienia ograniczenie roli sądu w postępowaniu o wpis w księdze wieczystej do organu rejestrowego (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 2011 r., IV CSK 123/11, nie publ.). Możliwość wykazania niezgodności wpisu z rzeczywistym stanem na podstawie przedstawionych dokumentów nie skutkuje przekroczeniem kognicji sądu w postępowaniu wieczysto-księgowym i nie uzasadnia zarzutu zastępowania sądu orzekającego w procesie (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 czerwca 2009 r., II CSK 4/09, nie publ.).

W uchwale składu 7 sędziów z dnia 25 lutego 2016 r., III CZP 86/15 (OSNC 2016, nr 7-8, poz. 81), Sąd Najwyższy wyjaśnił, że przepis art. 628⁸ § 2 k.p.c. nie wyłącza możliwości brania przez sąd pod uwagę przy rozstrzyganiu wniosku o wpis do księgi wieczystej okoliczności znanych mu urzędowo, w świetle których istnieje przeszkoda do żadanego wpisu (por. też postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 czerwca 2010 r., II CSK 661/09, OSNC 2011, nr 1, poz. 12). W judykaturze ukształtował się pogląd, że wystąpienie przeszkody w rozumieniu art. 626⁹ k.p.c. należy wiązać z zaistnieniem takiego zdarzenia, które mimo formalnego wykazania przez wnioskodawcę podstawy wpisu, nie zezwala z punktu widzenia prawa na jego dokonanie, zatem z okolicznościami natury prawnej determinującymi skuteczność czynności stanowiącej podstawę wpisu (zob. też postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 czerwca 2010 r., II CSK 661/09). Przepis art. 628⁸ § 2 k.p.c. należy łączyć jedynie z ograniczeniem środków dowodowych, z jakich można

korzystać w postępowaniu o wpis (zob. też postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 3 marca 2004 r., III CK 331/02 nie publ.; z dnia 15 grudnia 2005 r., V CK 54/05, OSNC 2006, nr 7-8, poz. 138; z dnia 11 czerwca 2008 r., V CSK 17/08, nie publ.). Wskazuje to - ze względu na wspomniane ograniczenia dowodowe - na ograniczoną kognicję sądu wieczysto-księgowego w porównaniu z kognicją sądu w ramach postępowania rozpoznawczego.

W tak wyznaczonej normatywnie kognicji sądu wieczysto - księgowego nie doszło do popełnienia przez Sąd drugiej instancji zarzucanych w skardze kasacyjnej naruszeń prawa procesowego, aczkolwiek nie z przyczyn wskazanych w uzasadnieniu zaskarżonego postanowienia. Problem w sprawie nie sprowadza się do kwestii istnienia sporu pomiędzy uczestniczką i wnioskodawcą co do skuteczności wypowiedzenia umowy spółki, lecz do tego, czy wnioskodawca wykazał, w ramach wyżej przedstawionej kognicji sądu wieczysto-księgowego, merytoryczną podstawę żadanego wpisu. Jak wspomniano wyżej tego rodzaju podstawa wpisu musi wynikać z dokumentów. Zatem aktywna postawa uczestniczki, kontestująca skuteczność wypowiedzenia przez wnioskodawcę udziału w spółce cywilnej, jest tu prawnie irrelevantna, bo nawet gdyby nie zajmowała w ogóle stanowiska w odniesieniu do wniosku o wpis, to i tak żądany przez wnioskodawcę wpis nie mógłby nastąpić.

Należy zauważyć, iż przedmiotem wniosku nie było żądanie wykreślenia wnioskodawcy jako wspólnika - współwłaściciela z księgi wieczystej, w związku z wypowiedzeniem udziału w spółce cywilnej na podstawie art. 869 § 1 k.c., a zatem jest to sytuacja inna od tej, którą rozstrzygał Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 10 czerwca 2011 r., III CZP 135/10 (OSNC 2011, nr 12, poz. 128), wyjaśniając, że jeżeli majątek wspólników spółki cywilnej obejmuje nieruchomości lub prawo wieczystego użytkowania, wystarczającą podstawą wykreślenia wpisu w księdze wieczystej wspólnika występującego ze spółki jest jego oświadczenie o wypowiedzeniu udziału w spółce złożone na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym.

Zgodnie z art. 869 § 2 k.c. z ważnych powodów wspólnik może wypowiedzieć swój udział bez zachowania terminów wypowiedzenia, chociażby

spółka była zawarta na czas oznaczony. Tymczasem ze względu na to, że ważne powody w rozumieniu art. 869 § 2 k.c., które zostały przytoczone przez wnioskodawcę na uzasadnienie wypowiedzenia, nie zostały potwierdzone w dokumentach, nie jest możliwe ustalenie przez sąd wieczysto-księgowy tych okoliczności, a jest to zagadnienie podstawowe na kanwie stanu faktycznego tej sprawy, gdyż dopiero wykazanie - w taki sposób - istnienia ważnych powodów uzasadniałoby żądany przez wnioskodawcę wpis tj. zmianę w zakresie współwłasności łącznej na współwłasność ułamkową. Należy bowiem odróżnić formę samych dokumentów, na podstawie których jest oparte żądanie wpisu w księdze wieczystej, od ich treści materialno-prawnej, która w przypadku postępowania wieczysto-księgowego powinna być udowodniona dokumentem, w tym wypadku chodzi o dokument (dokumenty) potwierdzający istnienie ważnych powodów. Do zmiany prawnego charakteru współwłasności, przez pryzmat przesłanek z art. 869 § 2 k.c., nie jest wystarczające złożenie samego oświadczenia o wypowiedzeniu udziału w spółce z podpisem notarialnie poświadczonym z powołaniem się na ważne powody, ale skutek prawny tego oświadczenia następuje, gdy te powody rzeczywiście istnieją. Oczywiście nie jest wykluczone, że takie powody występują realnie, ale ich ustalenie bez właściwych dokumentów wychodzi poza zakres kompetencji sądu wieczysto-księgowego. Takim dokumentem mogłoby być oświadczenie złożone w formie pisemnej przez pozostałych wspólników z podpisami notarialnie poświadczonym (art. 31 ust. 1 u.k.w.h.), potwierdzające istnienie ważnych powodów.

W postanowieniu z dnia 16 stycznia 2009 r., III CSK 239/08 (nie publ.), Sąd Najwyższy stwierdził, że badanie skuteczności uchylecia się od skutków prawnych złożonego pod wpływem błędu oświadczenia woli wykracza poza ramy kognicji sądu wieczysto-księgowego.

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.

jw